

องค์พระกวนอิมพันกรแห่งวัดบูตต้าบ: พระโพธิสัตว์แห่ง
ความเมตตาในศิลปะเวียดนาม

The Thousand arms images of Bodhisattava
Guanyin from Bút Tháp Temple: The great
Bodhisattava of mercies in Viet arts.

วรรณพรรณ เฟรนช์¹

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาลักษณะทางประติมานวิทยา และศิลปกรรมของพระโพธิสัตว์กวนอิม แห่งวัดบูตต้าบ ประเทศเวียดนาม เนื่องจากเป็นประติมากรรมที่แสดงให้เห็นทั้งคุณค่าความงามทางศิลปะ และคติความเชื่อ เกี่ยวกับอภิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ของพระโพธิสัตว์ฝ่ายมหายานในอาณาจักรเวียดนาม

จากการศึกษาเปรียบเทียบกับพัฒนาการของรูปเคารพ และรูปสัญลักษณ์ทางประติมานวิทยาของพระโพธิสัตว์กวนอิมในศิลปะจีนพบว่า แม้ว่าพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรจะได้รับการนับถือแพร่หลายเป็นอย่างมากในสกุลช่างพุทธมหายานศิลปะอินเดีย แต่รูปของพระองค์ที่เป็นสตรีหรือกวนอิม กลับปรากฏในศิลปะจีนเท่านั้น โดยเจ้าแม่กวนอิมถือเป็นพระโพธิสัตว์แห่งความเมตตา ผู้เป็นที่พึ่งของของสัตว์โลกผู้ทุกข์ยากทั้งหลาย เช่นเดียวกับพระ

¹ อาจารย์ประจำหลักสูตรประวัติศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัย
อุบลราชธานี

โพธิสัตว์อวโลกิเตศวร ความเมตตากรุณาอันยิ่งใหญ่ของพระองค์ สะท้อนให้เห็นอยู่ในรูปที่ทรงเนรมิตพระองค์มีพันพระกร เพื่อช่วยเหลือสัตว์โลกที่กำลังจมอยู่ในทะเลแห่งความทุกข์

ด้วยเหตุนี้ พระโพธิสัตว์กวนอิมพันกรจึงเป็นนิมิตนัยถือในวัฒนธรรมจีน และส่งอิทธิพลทางด้านคติความเชื่อไปยังดินแดนที่อยู่ภายใต้การปกครองคืออาณาจักรเวียด ดังจะเห็นได้จากประติมากรรมพระโพธิสัตว์ในศิลปะเวียด ที่วัดบูตต้าบ ซึ่งคงรูปแบบลักษณะทางศิลปกรรมและประติมานวิทยาไว้ใกล้เคียงกับศิลปะจีนที่เป็นต้นแบบในช่วงระยะเวลาคริสต์ศตวรรษที่ 16-17

คำสำคัญ: พระโพธิสัตว์กวนอิมพันกร, วัดบูตต้าบ, ศิลปะเวียดนาม

Abstract

This article is focused on the study of iconography and Arts of Bodhisattava Guanyin image at Bút Tháp Temple, Vietnam. The image has reflected the value in both art and philosophy related to the grand miracle character of Mahayana Bodhisattava.

According to the comparative study, though the Avalokitesvara Boddhisattava has been commonly worshiped in India, the female form of Avalokitesvara known as Guanyin is only seen in Chinese arts. In

Chinese culture, Gaun Yin is the symbol of mercies and also known as the Goddess who devoted herself for helping worshipers. Her infinite kindness is obviously performed by showing thousand arms that meant to lift whoever drown in the ocean of suffers. Thus, the thousand arms Gaun Yin is well worshiped in China and far beyond to distant area where Chinese culture has been reached. The thousand arms Guanyin at Bút Tháp Temple is an example of Viet Buddhist sculptures reflecting the strong influence of Chinese art and philosophy during 16th-17th century A.D.

Key words: Bodhisattava Guanyin, Bút Tháp,

Temple Viet Arts

บทนำ

กว่าพันปีที่แผ่นดินเวียดนามตอนบนตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของจักรวรรดิจีน (อชีรัชญ์ ไชยพจน์พานิช, 2557: 4-8) ทำให้วัฒนธรรมจีนได้แผ่ขยายและได้รับการยอมรับเพื่อนำมาปรับใช้เป็นรากฐานของวัฒนธรรมเวียดนาม โดยเฉพาะอย่างยิ่งศาสนาพุทธนิกายมหายาน ซึ่งเริ่มต้นเมื่อราวต้นคริสตกาลภายใต้อิทธิพลทางวัฒนธรรมจากจีน และมีการสืบทอดมาหลายสมัย จนกระทั่งได้เจริญขึ้นสูงสุดในสมัยราชวงศ์ลี่ (Ly dynasty: คริสต์ศตวรรษที่ 10-11)

สถาปนาโดย พระเจ้าลี่ ถ่าย โต (Lý Thái Tổ) ในรัชสมัยของ พระองค์ ศาสนาพุทธนิกายมหายานได้มีความสำคัญเทียบเท่ากับ ลัทธิขงจื้อ และ เต๋า ซึ่งถือได้ว่าทั้งสามศาสนาเป็นศาสนาประจำ อาณาจักร กษัตริย์ และขุนนางจำนวนมากได้ร่วมกันสร้างเจดีย์ (เถ) ขึ้นในเขตพุทธสถานเป็นจำนวนมาก ศาสนาพุทธนิกาย มหายานในอาณาจักรเวียด ได้เจริญขึ้นภายใต้การสนับสนุนของ ราชวงศ์ต่างๆ จนกระทั่งถึงสมัยภายใต้การปกครองของจีน ราชวงศ์หมิง (Ming dynasty: ค.ศ. 1368–1644) แต่ถูกลด ความสำคัญลงบ้างในสมัยราชวงศ์เล (Lê dynasty: คริสต์ศตวรรษที่ 15-16) ที่สถาปналัทธิขงจื้อเป็นศาสนาหลัก แม้ว่าสถานภาพทางการเมืองของราชวงศ์เล ระยะเวลาหลังจะไม่มั่นคง นัก ศาสนาพุทธในอาณาจักรเวียดกลับได้รับการนับถืออย่าง แพร่หลายในประชาชนอีกครั้งหนึ่งในช่วงสมัยราชวงศ์เหิน-ใต้ (ค.ศ.1533 – 1789) อันเป็นยุคสงครามระหว่างขุนนางสองตระกูล จิ่ง (Trinh) ทางตอนเหนือของแหลมโคชินไชน่า และตระกูล เหวงวียน (Nguyễn) ในเขตทางใต้ และอันนัม

จนกระทั่งปลายสมัยราชวงศ์เหงวียน (Nguyễn dynasty: คริสต์ศตวรรษที่ 19) ศาสนาพุทธจึงเริ่มมีคู่แข่งคือศาสนาคริสต์ ซึ่ง ถูกนำมาเผยแพร่โดยมิชชันนารีจากฝรั่งเศส อาณาจักรเวียดแม้ว่าจะ เผชิญปัญหาภัยธรรมชาติ และการสงครามจากทั้งภายในและ ภายนอกบ่อยครั้ง จนทำให้พุทธสถานและประติมากรรมพุทธศิลป์ ต่างๆ สูญสลายไป แต่พุทธศาสนาก็ยังคงเป็นเสมือนสิ่งยึดเหนี่ยว จิตใจของชาวเวียดส่วนหนึ่ง และยังปรากฏร่องรอยหลักฐาน ทางด้านศิลปวัฒนธรรมไว้ให้ชนรุ่นหลังชื่นชมจนถึงทุกวันนี้

การศึกษาด้านประติมานวิทยาของพระโพธิสัตว์กวนอิม
พันกรที่วัดบูตต้าบ (Bút Tháp) จังหวัดบิ่คนิงห์ (Bac Ninh) นั้น
นอกจากจะศึกษาเกี่ยวกับลักษณะพิเศษของประติมากรรมพระ
โพธิสัตว์ในศิลปะเวียดแล้ว ยังทำให้ทราบถึงพัฒนาการของอิทธิพล
ทางศิลปะและปรัชญาศาสนาพุทธนิกายมหายานจากจีน ซึ่งส่ง
ต่อมาให้อาณาจักรเวียดอย่างมาก จนกระทั่งอาจกล่าวได้ว่า
วัฒนธรรมด้านศาสนาจากจีนเป็นรากฐานที่สำคัญประการหนึ่งที่
ช่วยส่งเสริมให้ศิลปะเวียดนามเจริญขึ้น ภายใต้ความสัมพันธ์ทาง
ประวัติศาสตร์ระหว่างสองอาณาจักรตั้งแต่ต้นคริสตกาล

วัตถุประสงค์ในการศึกษา

เพื่อให้ทราบถึงรูปแบบ และพัฒนาการของรูปเคารพองค์
พระโพธิสัตว์กวนอิมพันกร ซึ่งเป็นที่นิยมนับถืออย่างกว้างขวางใน
อาณาจักรเวียด และอีกทั้งประติมากรรมในศิลปะเวียดได้สะท้อนให้
เห็นถึงการเผยแผ่ศาสนาพุทธนิกายมหายานจากจีนที่เข้ามายัง
ดินแดนเวียดนามตอนบนอย่างต่อเนื่อง

ขอบเขตของการศึกษา

บทความนี้ มุ่งเน้นศึกษาพัฒนาการทางศิลปกรรมของ
ประติมากรรมรูปเคารพพระโพธิสัตว์กวนอิมพันกรที่วัดบูตต้าบใน
ฐานะประติมากรรมชิ้นเด่นของศิลปะเวียด สมัยราชวงศ์เล (ราว

คริสต์ศตวรรษ 16-17) โดยศึกษาเปรียบเทียบกับพระโพธิสัตว์
กวนอิมในศิลปะจีนสมัยต่างๆ

ระเบียบวิธีการศึกษา: การศึกษารูปเคารพโดยวิธีการศึกษาทาง ประติมานวิทยา

การศึกษาด้านประติมานวิทยาในบทความนี้ หมายถึง กระบวนการศึกษารูปแบบทางศิลปกรรมและสัญลักษณ์อันสื่อความหมายทางด้านคติความเชื่อ หรือปรัชญาศาสนาของรูปเคารพ
อนึ่งประติมานวิทยา มาจากศัพท์ Iconography อันแปลตรงตัวว่า การศึกษาเกี่ยวกับ “การเขียนรูปสัญลักษณ์” (image writing) ในด้านประวัติศาสตร์ศิลป์ ประติมานวิทยาก็ยังอาจจะหมายถึงกรรมวิธีการแสดงทิวเรื่องในรูปแบบของการใช้รูปสัญลักษณ์ต่างๆ ในเนื้อหาของภาพที่ออกมาให้ผู้ชมได้เห็น (มะลิฉัตร เอื้ออนันท์, 2545) นอกจากนี้ การศึกษาประติมานวิทยา ยังคงสามารถสะท้อนบริบททางสังคม และวัฒนธรรม อันมีผลต่อคติความเชื่อที่มีต่อการสร้างรูปเคารพอีกด้วย

ในบทความชิ้นนี้ ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาเปรียบเทียบลักษณะทางศิลปกรรมของรูปเคารพพระโพธิสัตว์กวนอิมพันกรจากวัดบู้ตด้าบ โดยศึกษาเปรียบเทียบรูปแบบและพัฒนาการจากศิลปะจีน เพื่อแสดงให้เห็นถึงอิทธิพลทางด้านปรัชญาทางศาสนาพุทธนิกายมหายานที่ได้รับการนับถือปฏิบัติ อย่างแพร่หลายในอาณาจักรเวียด

สภาพภาพของศาสนาพุทธนิกายมหายานสมัยราชวงศ์เล (Lê dynasty) และยุคสงครามระหว่างตระกูลจิ่งและตระกูลเหงวียน (Trịnh-Nguyễn War)

การเจริญขึ้นของพระพุทธศาสนาในอาณาจักรเวียดปรากฏตั้งแต่สมัยใดยังไม่พบหลักฐานชัดเจนนัก แต่อย่างน้อยน่าจะตั้งแต่วรรณคดีคริสตกาล (Valérie Schwyer, 2011 : 221) ศาสนาพุทธนิกายมหายานได้ถูกเผยแผ่เข้ามาในดินแดนเวียดนามตอนเหนือผ่านทางบก (จากจักรวรรดิจีน) และทางทะเลซึ่งใช้เป็นเส้นทางการค้า (จามปา-มาลายู และชวา) ทั้งนี้ หลักปรัชญาศาสนาพุทธนิกายมหายานที่อยู่ในอาณาจักรเวียดส่วนใหญ่แล้วเป็นอิทธิพลมาจากจีน เนื่องจากว่าถูกปกครองภายใต้จักรวรรดิจีนมาเป็นเวลานาน และกลุ่มขุนนางชั้นสูงของอาณาจักรเวียดในระยะแรกผู้มีความเกี่ยวข้องกับการวางรากฐานทางวัฒนธรรมโดยมากเป็นชาวจีน

เมื่อศาสนาพุทธนิกายมหายานได้รับการนับถือแพร่หลายในจีน จึงทำให้เกิดการปฏิบัติบูชาลัทธิย่อยในนิกายมหายาน เช่น ลัทธิสุขาวดี ซึ่งเป็นลัทธิที่นับถือพระอมิตาพุทธ (อมิตาภะ) ผู้ประทับอยู่บนสวรรค์ชั้นสุขาวดีอันพิสุทธิ์ และเป็นที่สถิตของพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร (กวนอิม) พระโพธิสัตว์ผู้ทรงเปี่ยมด้วยความเมตตาต่อสรรพสัตว์ ระยะแรก ลัทธินี้ ได้รับการนับถืออย่างกว้างขวางในจีน ก่อนที่จะเผยแผ่เข้ามาในอาณาจักรเวียด สมัยราชวงศ์ลี่ (Ly dynasty: ราวคริสต์ศตวรรษที่ 11-12) ต่อมาศาสนาพุทธนิกายมหายานในอาณาจักรเวียด ได้ริเริ่มการผสมผสานคติความเชื่อทางไสยศาสตร์ เช่น สร้างปาฏิหาริย์ในการรักษา

โรกัยไ้เจ้บ เพื่อปรับให้ดำรงอยู่ในสังคมได้เช่นเดียวกับลัทธิเต๋า และขงจื้อ

ศาสนาพุทธได้รับการนับถือในฐานะ 1 ใน 3 ศาสนาหลักของอาณาจักร จนถึงราวคริสต์ศตวรรษที่ 15 อาณาจักรเวียดตงอยู่ภายใต้การปกครองของจีนสมัยราชวงศ์หมิงเป็นเวลา 20 ปี ศาสนาพุทธมหายานได้รับการเผยแพร่อย่างกว้างขวางโดยกลุ่มพระภิกษุสงฆ์ชาวจีนที่จาริกไปยังดินแดนต่างๆ ได้นำพระธรรมคำสอนของพุทธองค์ไปสู่กลุ่มคนทุกชนชั้นในอาณาจักรเวียด (Valérie Schweyer, 2011 : 225)

ภายหลังเมื่ออาณาจักรเวียดประกาศเอกราชจากจีนโดยพระเจ้า เล ถ่าย โต (Lê Thái Tổ) ปฐมกษัตริย์แห่งราชวงศ์เล ศาสนาพุทธมหายานจากจีนถูกลดบทบาทลง โดยสันนิษฐานว่าเป็นผลมาจากทางการเมืองที่อาณาจักรเวียดต้องการแสดงความแตกต่างทางด้านวัฒนธรรมทางศาสนาให้แตกต่างไปจากสมัยที่อยู่ภายใต้ การปกครองของจีน ด้วยเหตุนี้ ลัทธิขงจื้อจึงได้รับการฟื้นฟูขึ้นมาอีกครั้ง และให้ความสำคัญในฐานะศาสนาประจำอาณาจักร แต่กระนั้น ศาสนาพุทธนิกายมหายานก็ได้สาบสูญไปจากอาณาจักร และยังนิยมนับถือปฏิบัติในกลุ่มชนทั่วไปมากกว่าในสังคมชนชั้นสูง

เมื่อกษัตริย์ราชวงศ์เล ถูกแย่งชิงอำนาจโดยขุนนางสกุลหมัก (Mac) และสามารถสถาปนาราชวงศ์หมักขึ้นมาปกครองอาณาจักรเวียดได้ระยะเวลาหนึ่ง (ค.ศ.1527-1592) แต่ในท้ายที่สุด กษัตริย์ราชวงศ์เลก็สามารถกลับมาครองราชย์ที่ราชธานีเมืองทั้ง

ลอง (Thăng Long) ได้ด้วยความช่วยเหลือจากขุนพลที่สำคัญสอง
ตระกูล คือ ตระกูลจิ่ง (Trinh) และ ตระกูลเหงวียน (Nguyễn)
หลังการฟื้นฟูราชวงศ์เล่ ซั้นได้ ขุนศึกตระกูลจิ่งตั้งตนเป็นผู้สำเร็จ
ราชการ และให้ขุนศึกตระกูลเหงวียนไปปกครองเขตชายแดนใต้
ต่อมาขุนศึกตระกูลจิ่งตั้งตนเป็น เจ้าสืบตำแหน่งผู้สำเร็จราชการ ใน
ตระกูลของตนเอง ขุนศึกตระกูลเหงวียนจึงประกาศไม่ยอมรับ
การปกครองของตระกูลจิ่ง จนเกิดสงครามครั้งใหม่ต่อมาอีกหลาย
สิบปี ทำให้อาณาจักรเวียดแบ่งแยกเป็นสองส่วน เรียกกันว่าสมัย
ราชวงศ์เหนือ-ใต้

แม้ว่าอาณาจักรเวียดในยุคราชวงศ์เหนือ-ใต้ จะถือเป็นยุค
ของสงคราม ทำให้เกิดความอดอยากแร้นแค้นทั่วไป แต่ศาสนา
พุทธก็ยังคงมีอิทธิพลแพร่หลายทั้งในกลุ่มเจ้าศักดินา (เชื้อสายขุน
นางเก่า) และประชาชนทั่วไป ในช่วงเวลานี้ ตระกูลเจ้าทั้งสอง
ตระกูลต่างให้การอุปถัมภ์ศาสนาพุทธนิกายมหายานเป็นอย่างมาก
เพื่อแข่งขันกันด้านการเสริมสร้างบารมีในเขตอิทธิพลของตน ปัจจัย
หนึ่งที่ทำให้ศาสนาพุทธได้รับความนิยมในกลุ่มชนทั่วไป สันนิษฐาน
ว่า เป็นเพราะสภาพสังคมที่เต็มไปด้วยทุกข์ยาก ทำให้ประชาชน
ทั้งหลายหันมาสนใจศาสนาพุทธมากกว่าแต่ก่อน เพราะศาสนา
พุทธนิกายมหายาน ปรากฏคำสอนที่เกี่ยวข้องกับ วัฏจักร ของ
ความทุกข์ กฎแห่งกรรม หรือความไม่เที่ยงแท้ทั้งหลาย ซึ่งเสมือน
ช่วยเยียวยาจิตใจของผู้คนที่ประสบภาวะภัยสงครามอย่างยาวนาน
นอกจากนี้ความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องการนับถือพระโพธิสัตว์องค์ต่างๆ
ผู้ทรงมีพระเมตตาต่อสรรพสัตว์ทั้งปวงที่ต้องอยู่ในห้วงทุกข์ ก็ยัง
เป็นที่นิยมนับถือปฏิบัติเพื่อยึดเหนี่ยวจิตใจในยามทุกข์ยาก เป็นต้น

ในช่วงสมัยนี้ ได้ปรากฏหลักฐานการแต่งวรรณกรรมทางศาสนาพุทธ ทั้งจากกลุ่มพระสงฆ์ ชั้นชั้นสูง หรือแม้กระทั่งชาวบ้านทั่วไป วรรณกรรมที่สะท้อนให้เห็นถึงความนิยมในการบูชาพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร ในรูปสตรีเพศตามปรัชญาของจีน คือ วรรณกรรมเรื่องโพธิสัตว์ถิซิ่นหู้ผู้ทรงเมตตา (Quan Am Thi Kinh) และเรื่องพระโพธิสัตว์แห่งทะเลใต้ (Quan Am Nam Hai) ซึ่งมีเนื้อเรื่องใกล้เคียงกันกับตำนานพระธิดาเมี่ยวซ่านของจีน วรรณกรรมทั้งสองเรื่อง นอกจากจะแสดงให้เห็นถึงปรัชญาการอุทิศตน มีความเสียสละ เมตตาธรรมตามหลักของศาสนาพุทธนิกายมหายาน และคติการนับถือพระโพธิสัตว์แห่งความเมตตาในรูปของสตรีแล้ว เนื้อหาของทั้งสองเรื่อง ยังคงสะท้อนให้เห็นถึงสภาพสังคมที่ทุกข์ยากในระยยะเวลานั้น โดยใช้ศาสนาพุทธเป็นเครื่องกล่อมเกลาคจิตใจของผู้คน (Nguyen et al, 2006 : 177-178)

ยุคสมัยแห่งสงครามได้สิ้นสุดลง เมื่อราชวงศ์เหงวียนสามารถปราบกบฏเตยเซิน (Tây Sơn Rebellion) ได้ และสถาปนาราชวงศ์ใหม่ที่เมืองเว้ เป็นกษัตริย์ปกครองเวียดนามทั้งหมดได้ในราว ค.ศ. 1802 ศาสนาพุทธนิกายมหายานได้รับการนับถือสืบต่อมา ควบคู่กับลัทธิขงจื้อและเต๋า ซึ่งเป็นลัทธิสำคัญในราชสำนักเวียด ก่อนที่จะค่อยๆ เสื่อมโทรมลงบ้างตามสภาพการเมืองหลังคริสต์ศตวรรษที่ 19

เป็นที่น่าสนใจว่า รูปเคารพของพระโพธิสัตว์กวนอิมพันพระกร ซึ่งประดิษฐานที่วัดบู๊ตต้าบ มีจารึกที่ฐานว่าสร้างขึ้นในช่วง ค.ศ. 1657 อันเป็นช่วงสมัยของสงครามแบ่งแยกเหนือ-ใต้ ทำให้

สามารถสันนิษฐานได้ว่า ประติมากรรมชิ้นนี้ถูกสร้างขึ้นในช่วงที่ศาสนาพุทธนิกายมหายาน (ลัทธิสุขาวดี) มีอิทธิพลต่อความคิดและความเชื่อของผู้คนในอาณาจักรเวียดเป็นอย่างมาก ด้วยเหตุนี้ ประติมากรรมรูปพระโพธิสัตว์กวนอิมพันพระกร จึงเปรียบเสมือนหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญที่ไม่เพียงแต่แสดงอิทธิพลทางด้านปรัชญาพุทธศาสนาและศิลปกรรมจากจีน แต่สามารถสะท้อนให้เห็นถึงบทบาทของพระโพธิสัตว์กวนอิมในฐานะที่พึงพิงทางใจ ผู้ประทานความเมตตาอันไม่มีที่สิ้นสุดของเหล่าผู้ทุกข์ยากที่ประสบภัยสงคราม ณ ช่วงเวลานั้น

องค์พระกวนอิมพันกรแห่งวัดบู๊ตต้าบ: พระโพธิสัตว์แห่งความเมตตาในศิลปะเวียด

พุทธศิลป์ของพระโพธิสัตว์องค์สำคัญในศิลปะเวียดที่มักจะปรากฏเป็นรูปเคารพในพุทธสถานแห่งต่างๆ ในเวียดนาม ได้แก่ องค์พระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร ซึ่งถือเป็นพระโพธิสัตว์ผู้ทรงเปี่ยมด้วยบารมีทางด้านเมตตา กรุณา ต่อสรรพสัตว์ทั้งหลายในโลกนี้เป็นอย่างยิ่ง และน่าสนใจว่าการนับถือพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรในรูปของพระโพธิสัตว์กวนอิม หรือกวนซียินนั้น ปรากฏแพร่หลายในประเทศจีนและเวียดนาม ซึ่งครั้งหนึ่งเป็นอาณาจักรเวียดที่รุ่งเรืองและถือเป็นศูนย์กลางศาสนาพุทธนิกายมหายานที่สำคัญในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

พระพุทธรูปของพระโพธิสัตว์กวนอิมที่สะท้อนความงดงามของศิลปะเวียดได้อย่างดี คือพระโพธิสัตว์กวนอิม (กวนอัม) จาก

วัดบู๊ตต้าบ (BútTháp Temple) จังหวัดบั๊กนิงห์ (Bac Ninh)
วัดบู๊ตต้าบ สร้างขึ้นเมื่อราวค.ศ.1647 โดยในเขตพุทธสถาน
ประกอบด้วย เจดีย์หิน บอ เหงียม (Bao Nghiem tower) และ
พระอุโบสถไม้ เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปพระศากยมนีพุทธเจ้า
พระโพธิสัตว์องค์สำคัญต่างๆ ได้แก่ พระโพธิสัตว์อมิตาภะ พระ
โพธิสัตว์อวโลกิเตศวร และพระมหาสถามปราปต์โพธิสัตว์ รวมทั้ง
เทพเจ้าแห่งธรรมชาติในลัทธิเต๋า (Valérie schweyer 2011: 240)

ภาพที่ 1 พระโพธิสัตว์กวนอิม (กวนอัม) จากวัดบู๊ตต้าบ (Bút
Tháp Temple) จังหวัดบั๊กนิงห์ (BacNinh)

ในอุโบสถของวัดบู๊ตต้าบปรากฏพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร
ในรูปของเจ้าแม่กวนอิมพันพระกร หรือที่เรียกว่า ปางพระสหัสสุข
สหัสเนตรอวโลกิเตศวร (หรือสหัสสหัตถ์ สหัสเนตรอวโลกิเตศวร)
(จิตรรา, 2541: 74-75) องค์พระพุทธรูปมีความสูงถึง 370
เซนติเมตร มี 9 พระเศียร ยอดบนสุดคือพระอมิตาภะ ญาณิพุทธ

แห่งพุทธเกษตรสุขาวิดี ประทับนั่งในท่าวัชรอาสนะ (ขัดสมาธิเพชร)
4 พระกรหน้า ทรงทำปางอัญชลีมุทรา และ ฅยานมุทรา (ปาง
สมาธิ)

ส่วนพระกรที่เหลือ นั้น ประกอบด้วย มีพระกรใหญ่ 38
กร และพระกรเล็กๆอีก 786 กร สลักแผ่ออกไปทั่วทุกทิศทาง
จนกระทั่งเต็มพระรัศมีที่อยู่ด้านหลัง องค์พระโพธิสัตว์ทรงอาภรณ์
ห่มคลุม และคาดผ้ายาวอาศารยปรีวฤติ อันเป็นการทรงผ้าของ
พระพุทธรูปในศิลปะจีน ได้ผ้ายาวมีคันฉ่องรูปวงกลม (สัญลักษณ์
ของแก้วมณี) วางเหนือพระหัตถ์ทั้งสองที่ทำปางสมาธิส่วนฐาน
ประกอบด้วยฐานบัว ที่มีตัวมังกรรองรับฐานดอกบัว

ภาพที่ 2 พระโพธิสัตว์กวนอิมพันกร องค์จำลองจากวัดบู้ตต้าบ
จัดแสดงในพิพิธภัณฑ์ทางประวัติศาสตร์แห่งชาติฮานอย

ต่อจากนั้นฐานล่างสุดเป็นฐานเขียง 6 เหลี่ยม สลักลายเมฆลงรักปิดทอง และมีตัวคนแคระแบกทั้ง 4 ด้าน จารึกที่ฐานกล่าวว่า “สร้างขึ้นในฤดูใบไม้ร่วงของปีวอก” (autumn of the year Bính Thân) สันนิษฐานว่าคือราว ค.ศ. 1657 สมัยราชวงศ์เล โดยขุนนางสกุลเจื่อง (Truong) งานประติมากรรมชิ้นนี้ ถือได้ว่าเป็นพระพุทธรูปของโพธิสัตว์กวนอิมที่ใหญ่ที่สุดในศิลปะเวียด ปัจจุบันนี้มีการสร้างองค์จำลองขึ้นที่พิพิธภัณฑ์ทางประวัติศาสตร์แห่งชาติกรุงฮานอย ส่วนองค์จริงยังคงอยู่ที่วัดบูตต้าบ

การนับถือพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร สันนิษฐานว่า เจริญขึ้นพร้อมกับศาสนาพุทธนิกายมหายานในอาณาจักรเวียด การสร้างรูปเคารพพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรพันกรในอาณาจักรเวียดนั้น เท่าที่ปรากฏในหลักฐานซึ่งยังคงหลงเหลืออยู่ในปัจจุบัน สันนิษฐานว่า มีการสร้างมาตั้งแต่สมัยราชวงศ์ ลี้-เจิ่น (Lý - Trần) (ราวคริสต์ศตวรรษที่ 11-12) และได้รับความนิยมเป็นอย่างมาก ในช่วงราชวงศ์เล (ราว ค.ศ.1428-1788) แม้ว่าในช่วงปลายราชวงศ์เล จะประสบปัญหาการเมืองภายในจนยึดเยื่อเป็นยุคสงครามกลางเมืองของ 2 ตระกูลขุนนางเหนือ-ใต้ แต่ก็ยังถือได้ว่าเป็นช่วงสมัยที่อาณาจักรเวียดมีความสงบสุขสมัยหนึ่ง และเป็นยุคที่งานศิลปกรรมเวียดเจริญรุ่งเรืองมาก

ศิลปกรรมเวียดสมัยราชวงศ์เลนั้น ถึงจะมีความโดดเด่นกว่าสมัยอื่น แต่ก็เจริญขึ้นภายใต้อิทธิพลของศิลปะจีนราชวงศ์หมิง (Ming dynasty) ซึ่งมีอายุสมัยใกล้เคียงกัน ด้วยเหตุนี้ การสร้าง

พระโพธิสัตว์กวนอิม หรือกวนอัมในศิลปะเวียดนาม จึงได้รับอิทธิพลจากการสร้างรูปเคารพพระโพธิสัตว์กวนอิมในศิลปะจีน ทั้งรูปแบบทางศิลปกรรมและคติการสร้าง

รูปเคารพของพระโพธิสัตว์กวนอิมในศิลปะจีน มีพัฒนาการมาจากความนิยมในการนับถือพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร ผู้ถือเป็นพระโพธิสัตว์ที่มีเมตตาบารมีต่อมวลมนุษย์ทั้งหลาย รวมทั้งป้องกันภัยอันตรายต่างๆ แก่ชาวพุทธ การสร้างรูปพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรหลายพระกรปรากฏในศิลปะอินเดีย ตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ 13 ในศิลปะปาละ อันเป็นช่วงเวลาที่ศาสนาพุทธนิกายตันตระมีการนับถือและปฏิบัติอย่างแพร่หลาย ศาสนาพุทธลัทธินี้เป็นส่วนหนึ่งของพุทธแบบมหายาน ซึ่งมีความศรัทธาเกี่ยวกับอิทธิปาฏิหาริย์ เวทมนตร์คาถา และพิธีกรรมเพื่อบูชาของพระโพธิสัตว์องค์ต่างๆ เป็นอย่างมาก

ด้วยเหตุนี้จึงมีการสร้างรูปเคารพของพระโพธิสัตว์องค์สำคัญ เช่น พระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรให้มีหลายพระพักตร์ หลายพระกร กระทำปางต่างๆ กัน มีทั้งสงบมีเมตตา และก้าวร้าวดุเดือดตามแต่กำหนดจากคัมภีร์ของพุทธมหายาน คัมภีร์คุณการัณตพยุหสูตร ซึ่งมีเนื้อหาหลักเกี่ยวกับสรรเสริญพระอวโลกิเตศวรได้กล่าวว่า “...พระองค์ (อวโลกิเตศวร: ปัทมปาณี) ทรงเปล่งรัศมีอันประกอบด้วยสีต่างๆ แต่ละชุมชนของพระองค์มีโลกอยู่ภายใน และพระองค์ทรงบันดาลให้เกิดเทพสำคัญอีก 16 องค์ จากพระวรกาย เช่น พระวิษณุ พระพรหม มหาเทวะ พระอินทร์ พระวรุณ พระยม สุริยะ จันทร ฤๅษี สรัสวดี ลักษมี และยังมีกิงเทพ ฤๅษี และ

พระพุทธรูปเจ้าทั้งหลาย แสดงถึงความยิ่งใหญ่เหนือพระตถาคต
ทั้งปวง กล่าวกันว่า แม้พระตถาคตจำนวนเท่ากับเม็ดทรายในแม่น้ำ
คงคาจะทรงรับของถวาย แต่จำนวนของบุญกุศลที่เกิดจากการ
ถวายสิ่งของเหล่านั้นก็เท่ากับจำนวนบุญกุศลที่ปลายเส้นพระเกศา
ของพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรเพียงเส้นเดียวเท่านั้น...” (Hogdson,
1916 : 88) การสร้างรูปประติมานวิทยาของพระโพธิสัตว์อวโลกิเต
ศวร ซึ่งมุ่งเน้นไปในแนวของอิทธิปาฏิหาริย์นั้น ก็คงสันนิษฐานได้ว่า
เป็นการจำแลงรูปของพระองค์ให้มีความยิ่งใหญ่เสมอด้วยจักรวาล

ภาพที่ 3 พระอวโลกิเตศวรเปล่งรัศมีในศิลปะขอมจาก
ปราสาทเมืองสิงห์ จ.กาญจนบุรี สร้างขึ้นภายใต้คุณลักษณะของ
พระองค์ที่กล่าวในคัมภีร์คุณการันตพยุหสูตร

ลักษณะเช่นนี้ ยังคงปรากฏในคัมภีร์อมิตายุสพุทธาณูสัมมุตติสูตร กล่าวไว้ว่า พระองค์ประทับอยู่เบื้องขวาของพระพุทธเจ้าอมิตายุส (อมิตาภะ) โดยมีพระโพธิสัตว์มหาสถามปราปต์อยู่เบื้องซ้าย คัมภีร์นี้ยังกล่าวถึงพระนามพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรว่า หมายถึงแสงสว่างแห่งจักรวาลอันไม่มีที่สิ้นสุด เปรียบเสมือนปัญญาส่องทางแก่สรรพสัตว์ให้รอดพ้นจากนรกภูมิทั้งหลาย เช่นเดียวกันกับคุณลักษณะของพระองค์ที่บรรยายในคัมภีร์โลเกศวรศตกะว่า “ พระองค์เป็นผู้เป็นใหญ่ในโลก ทรงเป็นแสงสว่างอันมั่นคง แสงของพระองค์อยู่คงที่ตลอดกาล ได้กำจัดความมืดมนอันหนาแน่นแห่งอวิชชาอันเกิดจากสังสารวัฏ ” (สุภัทรดิศ, 2527: 23-25)

พระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร ได้รับการนับถืออย่างมากในด้านที่ทรงสามารถแสดงปาฏิหาริย์เพื่อป้องกันภัย และช่วยเหลือสัตว์โลกผู้ทุกข์ทรมาน ดังจะปรากฏในคัมภีร์สัทธรรมปุณฑริกสูตร ซึ่งบรรยายไว้ว่า ทรงเป็นผู้พิทักษ์ภัยอันตรายให้สรรพสัตว์ โดยมีภาวะอยู่ทุกหนแห่ง มีอำนาจบันดาลให้ประสบผลสำเร็จในกิจต่างๆ เชื่อกันว่าเพียงแค่เอ่ยพระนามของพระองค์ ก็จะได้บุญกุศลเท่ากับถวายความเคารพบรรดาพระพุทธเจ้าซึ่งมีจำนวน 62 เท่าของเม็ดทรายในแม่น้ำคงคา พระองค์ยังสามารถเนรมิตให้มีพระเศียรและพระกรจำนวนมากเพื่อช่วยเหลือสรรพสัตว์ได้มากขึ้น

เนื่องจากกลุ่มคัมภีร์ซึ่งมีเนื้อหาสรรเสริญถึงความเป็นมหากรุณาของพระอวโลกิเตศวร ได้ถูกนำไปเผยแพร่ และศึกษาอย่างกว้างขวางที่ประเทศจีน ทำให้มีการขยายต่อเติมอรรถาธิบายของพระสูตรเดิมเป็นอย่างมาก เพื่อแสดงปาฏิหาริย์ด้านต่างๆ ของพระ

โพธิสัตว์อวโลกิเตศวรในฐานะโพธิสัตว์ผู้ยิ่งใหญ่ มีพระวรกายที่สามารถเนรมิตได้อย่างไร้ขีดจำกัดเพื่อช่วยเหลือผู้ที่ภาวนาถึงพระองค์ ลักษณะดังกล่าวได้บรรยายไว้ในพระสูตรสหัสสุกษสหัสเนตรอวโลกิเตศวรโพธิสัตว์ ไวปุณยสัมปยุตตปริยัติสมาทานมหาภูตจิตรธารณีสุตระมหาภูตนิมิตต์ หรือรู้จักกันในชื่อว่าพระมหาภูตจิตรธารณีสุตระ ซึ่งนำไปแปลในประเทศจีนโดยพระภิกษุธรรมชาวอินเดียในสมัยราชวงศ์ถัง ได้กล่าวถึงบทสวดธารณีสวดแห่งพระโพธิสัตว์พระองค์นี้ คือ “มหาภูตนิมิตต์ปริยัติสมาทาน”

เนื้อหาพระสูตรกล่าวถึงเมื่อครั้งที่พระศากยมนิสิสมาสัมพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ โปตาลกะบรรพต ซึ่งเป็นพุทธเกษตรของพระอวโลกิเตศวร ในกาลนั้นพระอวโลกิเตศวรโพธิสัตว์ได้ขอพุทธานุญาติแสดงธารณีสวดอันศักดิ์สิทธิ์ไว้เพื่อเป็นที่พึ่งแก่สรรพสัตว์ ซึ่งย้อนไปในครั้งกาลสมัยของอดีตพระพุทธเจ้านามว่าพระสหัสประภาศานติสถิตยตถาคต พระพุทธเจ้าพระองค์นั้นได้ตรัสธารณีสวดแก่พระอวโลกิเตศวร และตรัสว่า “ บุรุษทั้งหลาย เมื่อเธอได้หฤทัยธารณีสวดนี้ จงสร้างประโยชน์สุขสำราญแก่สัตว์ทั้งหลายในภพชาติทั้งปวงแห่งอนาคตกาลโดยทั่วถึง”

ตามเนื้อหาของพระสูตรได้กล่าวว่า ในขณะนั้น เมื่อพระอวโลกิเตศวรโพธิสัตว์ได้สดับมนต์นี้แล้ว ก็ได้บรรลุถึงภูมิที่ 8 แห่งพระโพธิสัตว์เจ้า จึงได้ตั้งปณิธานว่า “...ในอนาคตกาล หากข้าพเจ้าสามารถยังประโยชน์สุขแก่สรรพสัตว์ได้ขอให้ข้าพเจ้ามีพันเนตรพันหัตถ์ในบัดดล” เมื่อท่านตั้งปณิธานดังนี้แล้ว พลันก็บังเกิดมีพันหัตถ์พันเนตรขึ้นทันที และพลันนั้นพื้นมหาภูตธาตุทั่วทิศ

ก็ไหวสะเทือนเลื่อนลั่น พระพุทธเจ้าทั้งปวงในทศทิศก็เปล่งแสง
โอภาสเรืองรองมาต้องวรกายแห่งพระโพธิสัตว์ และนายรัศมีไปยัง
โลกธาตุต่างๆ อย่างปราศจากขอบเขต พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัส
แก่พระอานนท์ว่า เนื่องจากปณิธานอันยิ่งใหญ่ของพระโพธิสัตว์
หากเหล่ามนุษย์และทวยเทพ ตั้งจิตสวตมหากรุณาธารณิมนต์นี้คั่น
ละ 7 จบ ก็จะได้ดับมหันตโทษจำนวนร้อยพันหมื่นล้านกลับได้ หาก
เหล่ามนุษย์ทวยเทพสวดคาถามหากรุณาธารณีนี้นี้ เมื่อใกล้ชีวิตดับ
พระพุทธเจ้าทั้ง 10 ทิศจะยืนพระกรมารับให้ไปอุบัติในพุทธเกษตร
ทุกแห่ง

จากเรื่องราวในพระสูตรนี้ทำให้เกิดการสร้างรูปพระ
โพธิสัตว์พันหัตถ์พันเนตร หรือที่เรียกว่าปางพระสหัสสุทธานัน
เนตรอวโลกิเตศวร อันแสดงถึงการทอดทัศนาทั่วโลกธาตุ และพัน
หัตถ์ แสดงถึงอำนาจในการช่วยเหลือสรรพสัตว์ให้พ้นทุกข์ บทสวด
ในพระสูตรนี้เป็นภาษาสันสกฤตผสมภาษาท้องถิ่นในอินเดียที่
หลงเหลือมาในปัจจุบันมีหลายฉบับที่บทพระสูตรไม่ตรงกัน ทั้งใน
ฉบับภาษาทิเบตและฉบับภาษาจีน ซึ่งมีทั้งของพระภิกษุธรรม พระ
อโฆวัชระ เป็นต้น ต่อมาได้มีการค้นคว้าและปรับปรุงให้ถูกต้อง
ตามหลักไวยากรณ์โดย ดร. โลเกศ จันทร (Lokesh Chandra)
และ ตีพิมพ์เผยแพร่เมื่อ ค.ศ. 1988 เป็นบทสวดสำคัญประจำองค์
พระอวโลกิเตศวรโพธิสัตว์ที่พุทธศาสนิกชนมหายานสวดกันอยู่
โดยทั่วไปในภาษาจีนเรียกธารณีนี้นี้ว่า ไต่ปู้จิว หรือบทสวดบูชาพระ
โพธิสัตว์อวโลกิเตศวรพันกรพันเนตร

เมื่อพระพุทธศาสนาหายานได้เข้าสู่ประเทศจีนในช่วงแรกคือสมัยราชวงศ์ฮั่นตะวันตก (Western Han dynasty: 206 ปีก่อนคริสตกาล–ราว ค.ศ. 220) ในยุคนั้นรูปเคารพของพระอวโลกิเตศวรยังสร้างเป็นรูปบุรุษตามแบบพุทธศิลป์ของอินเดีย แต่ก็มี ความงามแบบอุดมคติ (ไร้เพศสภาพ) จนถึงสมัยซ่ง (Song dynasty: ราว ค.ศ. 960–1279) หากในกาลต่อมาภายหลัง ในช่วงสมัยราชวงศ์หยวนเป็นต้นไป ช่างชาวจีนได้คิดสร้างเป็นรูปสตรีเพื่อแสดงออกถึงความอ่อนโยน และแสดงถึงความเมตตากรุณาให้เด่นชัดยิ่งขึ้น ดังเช่นความรักของมารดาที่มีต่อบุตร สะท้อนถึงความรู้สึกและความเชื่อของประชาชนพื้นถิ่นที่ห่างไกลแม่แบบซึ่งมาจากอินเดีย จนอาจจะเรียกได้ว่ากวนอิมในรูปลักษณะของสตรีเป็นสัญลักษณ์ที่ได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางในจีน และแพร่หลายมากกว่าปางอื่น ทั้งนี้เพราะรูปลักษณะของฝ่ายหญิงแทนค่าในเรื่องความเมตตากรุณาได้ดี ในขณะที่รูปลักษณะอย่างบุรุษเพศจะสะท้อนเรื่องคุณธรรมมากกว่าความเมตตา แต่กระนั้น ไม่ว่ารูปเคารพของพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร (เพศบุรุษ) หรือพระโพธิสัตว์กวนอิมก็ต้องคงไว้ซึ่งลักษณะทางประติมานวิทยาที่สำคัญ คือ พระเศียรที่ทรงสิริภรณ์ที่มีพระธยานิพุทธมิตาปะระทับอยู่ และมีดอกบัวรองรับพระบาท เพื่อแสดงให้เห็นว่าทรงมาจากดินแดนสุขาวดีของพระธยานิพุทธมิตาปะ

นอกจากนี้ ยังมีการนำคุณธรรมของพระอวโลกิเตศวรมาผสมกับความเชื่อที่เกี่ยวกับการบำเพ็ญบารมีของเจ้าหญิงเมี่ยวซ่าน (Miaoshan) ต่อมาชาวจีนได้ถือว่าเป็นตำนานของการกำเนิดเจ้าแม่กวนอิม เชื่อกันว่าตำนานของพระธิดาเมี่ยวซ่านได้

ถูกเขียนขึ้นในหนังสือที่มีชื่อว่า พระสูตรศักดิ์สิทธิ์แห่งภูเขาหอม (precious scroll of fragrant mountain) ซึ่งถูกแต่งโดยพระนิกายมหายานราวคริสต์ศตวรรษที่ 12 หรือสมัยราชวงศ์ซ่ง นำไปสู่ข้อสันนิษฐานว่า เมื่อพระสูตรนี้ได้ถูกคัดลอก เผยแพร่ออกไปในวงกว้าง ทำให้เกิดรูปลักษณะใหม่ของพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรในภาคสตรีหลังจากนั้น เป็นต้นไป

ตำนานของพระธิดาเมี่ยวซ่านนั้นมีอยู่ว่า พระราชาเมี่ยวจง และพระนางโปยาเทวี มีพระธิดา 3 พระองค์ โดยพระธิดาเมี่ยวซ่านเป็นพระธิดาองค์สุดท้ายที่ทรงสนใจธรรมะ ไม่อภิเษกสมรส ดังเช่นพระภคินีทั้ง 2 องค์ จึงทำให้พระเจ้าเมี่ยวจงทรงกริ้วและบัญชาให้นำพระธิดาเมี่ยวซ่านไปบวชเป็นภิกษุณีที่วัดนกขาว ตลอดเวลาที่พระธิดาเมี่ยวซ่านได้บวช ทรงบำเพ็ญบุญบารมี และทำทานโปรดสัตว์น้อยใหญ่ ทำให้พระองค์เจริญในญาณขั้นสูง จนกระทั่งวันหนึ่งพระเจ้าเมี่ยวจงทรงสั่งให้แม่ทัพนำทัพเข้ามาทำลายวัดนกขาว และบัญชาให้สังหารพระธิดาเมี่ยวซ่าน เมื่อพระธิดาเมี่ยวซ่านสิ้นพระชนม์ไปแล้ว โลกก็พลันมืดมิด เทพเจ้าแห่งขุนเขาได้นำร่างของพระธิดาเมี่ยวซ่านไปสู่สวรรค์ และที่นั่น พระธิดาได้จุติใหม่ในฐานะของพระโพธิสัตว์ในพุทธเกษตรของธยานิพุทธอมิตาภะ และมีทรงมีหน้าที่ช่วยเหลือสัตว์โลกทั้งหลายให้พ้นจากความทุกข์ทั้งมวล ซึ่งรู้จักกันในนามของเจ้าแม่กวนอิม (วิยะดา ทองมิตร, 2554)

รูปเคารพของพระโพธิสัตว์กวนอิมโดยทั่วไปแล้ว จะปรากฏเป็นพระโพธิสัตว์สตรี ทรงถือแจกันสี่เหลี่ยม บรรจุน้ำทิพย์อยู่ และกึ่งหิ้ว ในตำนานจีนมักกล่าวว่ามีปางทั้งหมด 84 ปาง บ้างก็มี

88 ปาง ขณะที่ทางทิเบตสร้างรูปของพระองค์ให้มีพระวรกายสีขาว 4 กร คือ ทรงลูกประคำ ทรงดอกบัว และอีก 2 กร ทรงแก้วมณีสีน้ำเงินด้วย รูปเคารพของกวนอิม ทั้งในศิลปะจีนและทิเบต ก็ยังคงปรากฏยานิพพุตอมิตาภะบนพระมวยพระเกศาเสมอ

ภาพที่ 4 พระโพธิสัตว์กวนอิม (เจ้าหญิงเมี่ยวซ่าน)

ในภาพวาดศิลปะจีนในปัจจุบัน

(<http://guanyins.blogspot.com/2012/11/blog-post.html>)

การสร้างรูปพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรพันกร แม้จะแทบไม่ปรากฏในศิลปะอินเดีย แต่กลับพบในศิลปะจีน ซึ่งมีความเก่าแก่ถึงสมัยราชวงศ์ถัง โดยในสมัยราชวงศ์ซ่ง จะพบตัวอย่างของภาพสลักพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรพันกรที่ถ้ำต้าจู๋ (Dazu rock carving) นครฉงชิ่ง (Chongqing) รูปของพระโพธิสัตว์ยังคงเป็นเพศบุรุษ พระเศียรเดียว ประทับนั่งในท่าธยานมูทรา หนาไปด้วยพระโพธิสัตว์ทั้ง 4 องค์ และปรากฏพระหัตถ์ที่แผ่ขยายออกไปจำนวนมาก

ภาพที่ 5 (ซ้าย) พระอวโลกิเตศวรพันกรในศิลปะญี่ปุ่น สมัยนาระ (คัณนอน) ยังคงแสดงความเป็นบุรุษเพศเช่นเดียวกับ ศิลปะจีนราชวงศ์ถัง (ขวา)

(<http://www.oberlin.edu/images/1042/1042.html>)

ภาพที่ 6 ภาพสลักพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรพันกรที่ถ้ำต้าจู๋

(Dazu rock carving)

(<http://dissertationreviews.org/archives/8326>)

ต่อมาในศิลปะจีนหลังราชวงศ์ซ่ง ภาพของอวโลกิเตศวร
ในรูปของบุรุษเพศ จึงเปลี่ยนไปเป็นสตรี แต่ยังคงมีการสร้างรูปแบบ

ปางต่างๆ เพื่อให้สอดคล้องกับความเป็นโพธิสัตว์แห่งความกรุณา ด้วยเหตุนี้ พระโพธิสัตว์กวนอิมจึงปรากฏอยู่ในปางสหัสสุทธานันดร เช่นเดียวกับพระอวโลกิเตศวร และเป็นปางที่นิยมนับถือเป็นอย่างมากปางหนึ่งในศิลปะจีน โดยสร้างตำนานให้เชื่อมโยงกันกับเรื่องการบำเพ็ญมหาทานบารมีของพระธิดาเมี่ยวซ่าน เมื่อครั้งหนึ่ง พระบิดาทรงประชวรอย่างหนัก หมอเฝ้าที่ทำการรักษาได้กล่าว ว่า หากจะให้ทรงหายจากพระประชวร ก็จะต้องปรุงพระโอสถที่ผสมด้วยพระหัตถ์และพระเนตรของพระโพธิสัตว์เท่านั้น เมื่อพระโพธิสัตว์กวนอิมได้สดับความนั้นจึงตัดพระหัตถ์ และควักพระเนตรทั้งสองถวายแด่พระบิดา ด้วยบารมีของการเสียสละอันยิ่งใหญ่ของพระองค์ จึงทำให้มีพระเนตรกลับคืนมา พระหัตถ์งอกขึ้นมาใหม่ และมีจำนวนเพิ่มขึ้นถึงพันพระกร (วียะดา ทองมิตร, 2554)

ตำนานอื่นเกี่ยวกับเจ้าแม่กวนอิมพันพระกรก็ยังคงเป็นที่เล่าสืบต่อมา เช่นเมื่อสมัยโบราณที่เกิดอุทกภัยครั้งใหญ่ แม่น้ำฮวงโหได้เอ่อล้นเข้าท่วมบ้านเรือนราษฎรจำนวนมาก ทำให้ผู้คนทั้งหลายต่างได้รับความเดือดร้อน จึงภาวนาต่อพระโพธิสัตว์กวนอิมเพื่อให้ความช่วยเหลือ ครั้นนั้น พระองค์ได้ทรงสดับคำร้องทุกข์ของสัตว์โลก และเล็งเห็นว่า เพียงสองกรนั้นไม่สามารถช่วยเหลือผู้ประสบทุกข์ภัยได้เต็มที่ จึงเนรมิตพระกรออกมาทั้งหมดพันกร โดยมีพระเนตรบนแต่ละพระหัตถ์ เพื่อให้ทรงโปรดสัตว์ได้ทั่วถึง (บุษบา จังพานิชย์กุล, 2554: 33-35) อาจกล่าวได้ว่า การแสดงปาฏิหาริย์ของพระองค์นั้น สะท้อนให้เห็นถึงความกรุณาของพระองค์ต่อมวลหมู่สัตว์โลกทั้งหลายอย่างไม่มีที่สิ้นสุด

ย้อนกลับมาที่พระโพธิสัตว์กวนอิมพันกรที่วัดบูตต้าบ แม้ว่าศิลปะเวียดนามจะเจริญขึ้นภายใต้อิทธิพลของศิลปะจีนสมัยราชวงศ์หมิงอย่างมาก โดยใช้รูปแบบศิลปะ และคติการสร้างรูปเคารพ เช่นเดียวกันกับวัฒนธรรมจีน เนื่องจากอาณาจักรเวียดมีประวัติศาสตร์ร่วมกันกับอาณาจักรจีนราชวงศ์หมิง ในฐานะดินแดนในอารักขาถึง 20 ปี แต่ก็ยังคงเอกลักษณ์ของศิลปะเวียด พุทธศิลป์เวียด ในกรณีพระพุทธรูปนั่ง มักจะปรากฏรูปสลักหน้ามังกรคุดนูน บนกลีบดอกบัว (ปัทมาสนะ) และพระศอกของพระพุทธรูปหรือประติมากรรมที่นิยมทำเป็นลอน ซึ่งต่างจากจีนอย่างเห็นได้ชัด ในกรณีของรูปพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร หรือกวนอิมพันกร ก็ยังพบลักษณะพิเศษนี้เช่นกัน และอาจสันนิษฐานต่อไปได้อีกว่า คงมีการปฏิบัติธรรมนิยมเช่นนี้มาตั้งแต่ศิลปะสมัยราชวงศ์ลี่-เจียง (คริสต์ศตวรรษที่ 11-12) ในขณะที่คุณลักษณะอื่นทางประติมานวิทยา ก็ยังคงใช้รูปแบบของศิลปะจีน สมัยราชวงศ์ซ่ง

ภาพที่ 7 พระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรพันกรสลักจากไม้
ลงรักปิดทอง จากพิพิธภัณฑ์ประวัติศาสตร์แห่งชาติฮานอย
ศิลปะเวียดราชวงศ์ลี-เจิ่น พระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรยังทรง
บุรุษเพศ และมีพระเศียรเดียว ตามแบบศิลปะจีนสมัยราชวงศ์ซ่ง
([http://www.baotanglichsu.vn/porta/vi/Trang-
chu/mid/29453A92/](http://www.baotanglichsu.vn/porta/vi/Trang-chu/mid/29453A92/))

ภาพที่ 8 พระโพธิสัตว์กวนอิมพันกร สำริด ศิลปะจีนสมัย
ราชวงศ์หมิง จาก Metropolitan museum: United State
(http://www.discoverypub.com/columns/artisticantique/0913_ArtisticAntique/index.html)

สิ่งที่น่าสนใจอีกประการหนึ่งของพระโพธิสัตว์กวนอิมจาก
วัดบูตต้าบ คือขนาดของประติมากรรมซึ่งมีขนาดใหญ่กว่า 3 เมตร
การสร้างพระขนาดใหญ่ แม้จะมีใช้เรื่องผิดปกติในศิลปะจีน แต่
ในช่วงเวลานั้น (ตามจารึกที่ฐานคือราว ค.ศ. 1657) อาณาจักร
เวียดได้เข้าสู่ยุคสงครามสองตระกูล เหนือ-ใต้ ซึ่งการสร้างงาน

ศิลปกรรมที่มีลักษณะพิเศษดังกล่าว ในภาวะยากแค้นของยุคสงคราม ผู้สร้างจะต้องมีอำนาจทางการเมืองมากเพียงพอที่จะสามารถสรรหาวัสดุและช่างฝีมือชั้นเลิศได้ หากย้อนไปดูที่จารึกที่ฐาน ชื่อของขุนนางสกุลเจือง (Truong) อาจเป็นกลุ่มเดียวกันกับสกุลจิ่ง (Trinh) ซึ่งเป็นกลุ่มขุนนางที่มีอิทธิพลทางตอนเหนือ และเมืองปักกิ่งก็ เป็นเขตปกครองของสกุลนี้เช่นกัน หากตระกูลเจืองเป็นผู้สร้างพระโพธิสัตว์พันกร ที่วัดบู๊ตต้าบจริง องค์พระโพธิสัตว์นั้น ย่อมแสดงถึงสถานภาพของวัด ในฐานะที่เป็นอารามพุทธศาสนาที่สำคัญแห่งหนึ่งทางตอนเหนือ และเป็นไปได้ว่า นอกจากเป็นไปเพื่อการบุญกุศล องค์พระโพธิสัตว์กวนอิมอาจเป็นนัยยะที่ขุนนางซึ่งอยู่ในเขตอิทธิพลทางเหนือ นำมาใช้เพื่อให้มีความหมายทางการเมืองว่า ผู้นำสกุลของตนจะทรงอำนาจและบารมีเทียบเท่าพระโพธิสัตว์ซึ่งรัศมีของพระองค์แผ่ขยายไปถึงทุกทิศ และเป็นผู้ชี้ทางสว่างให้แก่ผู้คนในยามทุกข์ยากนั่นเอง

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

จิตรา ก่อนนทเกียรติ. 2551. พระพุทธ พระโพธิสัตว์ สิ่ง

ศักดิ์สิทธิ์ของจีน. กรุงเทพฯ: จิตรา.

บุษบา จังพานิชย์กุล. 2554. พระโพธิสัตว์กวนอิม พระโพธิสัตว์

แห่งความเมตตากรุณา. กรุงเทพฯ: คอมม่า.

ผาสุข อินทรารุช. 2543. พุทธปฏิมาฝ่ายมหายาน. กรุงเทพฯ:

อักษรสมัย.

มะลิฉัตร เอื้ออานันท์. 2545. พจนานุกรมศัพท์ศิลปะ. กรุงเทพฯ:

สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

วิยะดา ทองมิตร. 2554. พระโพธิสัตว์กวนอิม ตำนานของพระ

โพธิสัตว์ผู้เปี่ยมด้วยความเมตตากรุณา. กรุงเทพฯ: เมือง
โบราณ.

สุภัทรดิศ ดิศกุล, ม.จ. 2527. พระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรอินเดีย.

กรุงเทพฯ: องค์การค้าของคุรุสภา.

อริรัชญ์ ไชยพจน์พานิช. 2557. ศิลปะเวียดและจาม. กรุงเทพฯ:

มติชน.

ภาษาอังกฤษ

Hodgson, B.H. 1916. **Essay on the Languages,**

Literature and Religions in Nepal and Tibet.

London: The Council for Research in Values and Philosophy.

Nguyen, Tai Thu (*et al*). 2006. **The History of Buddhism**

in Vietnam. Washington: Institute of Philosophy, Vietnamese Academy of Social Sciences.

Valérie Schweyer, Anne. 2011. **Ancient Vietnam**

History, Art and Archaeology. Bangkok: River book.